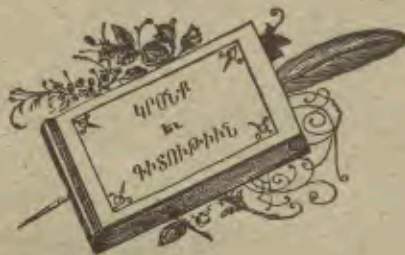

ՊԱՏԿԵՐ

ՀԱՆԴԵՍ ԿԻՍԱՄՍԵԱՅ

Ա.ՌԱԶԻՆ ՏԱՐԻ, ԹԻԻ 24

1 Ապրիլ 1891

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

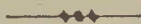
ՏՊԱՐԱՆ

ԳԱՐԵԳԻՆ ՊԱՂՏԱՏԼԵԱՆ

Փողոց Սուրբան Համալ, Թիւ 14

1891

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

1. ԳԻՏՈՒԹԻՒՆՆ ԵՒ ԱՐԴԻ ՆԻԻԹԱԿՐՕՆՈՒԹԻՒՆ: — (Շարաշարէղի): — Յ. Վ. Բ:
2. ՍՐԲՈՅՆ ԱԹԱՆԱԳԻՆԵԱՅ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ՎՐԱՅ ԿԱՐԵՒՈՐ ԴԻՏՈՂՈՒԹԻՒՆՔ ԱԶԳԱՅԻՆ ՏԵՍԱԿԷՏՈՎ: — (Շարաշարէղի): — Սահակ Ծ. Վ. Հանեան:
3. ԿԱԹՈՂԻԿԷՈՒԹԻՒՆՆ ՅԱՆԳՂԻԱ: — (Շարաշարաշարիւն եւ վերջ): — Յ. Վ. Բ:
4. ՀՐԱՇԱՆԻ ԲԺՇԿՈՒԹԻՒՆՔ ԵՒ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ: — Անտոն Թօփանեան:
5. ՊԱՏՐԻԱՐԲԱԿԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՇՆՈՐՀՄՈՒՆՔ:
6. «ՀՈՍ ԵՄ, ՄԱՅՐ»: — (Զիւերեհեհ. ըստ անգղիական քարգմանութեան). Թովմաս Թերզեան:
7. ՄԱՐՄՆԱՄԱՐԶ Ի ՊԷՏՍ ԱՄԵՆԵՅՈՒՆ: — (Շարաշարէղի): — Յովհ. Վ. Անիկեան:

Պ Ա Տ Կ Ե Ր

Հ Ա Ն Դ Ե Ս Կ Ի Ս Ա Մ Ս Ե Ա Յ

Առաջին Տարի

ԹԻՒ 21

1 Ապրիլ 1891

ԳԻՏՈՒԹԻՒՆՆ ԵՒ ԱՐԴԻ ՆԻԻԹԱԿՐՕՆՈՒԹԻՒՆ⁽¹⁾

(Շարայաւորութիւն)

Գ.

Նիւթոյ կազմակերպութիւնն ո՛ր եւ է եղանակաւ որ ըմբռնուելու ըլլայ, սկզբունք մի կայ որ առանց հակառակութեան ընդունուելու է, — վասնզի նա՝ բնագիտական եւ մեքենական գիտութեանց հիմն է, այն է՝ անգործութեան (inertie) սկզբունքն, այսինքն է՝ նիւթն էականապէս անգործ է, եւ իւր շարժման պատճառը յինքեան չպարունակեր:

Իսկ արդ, ամենակատարեալ ստուգութեամբ գիտենք թէ՛ ի սկզբան անդ տիեզերաց՝ նիւթն փոխադրական եւ թուալական շարժմամբ օժտեալ էր, կանոնաւոր շարժումունք՝ ուստի յառաջ եկան, լոկ մեքենական արդեամբք, աշխարհներն այն վիճակի մէջ յորում կը գտնեմք այժմ: Ուրիշ կերպով ըսելու համար, նիւթն էր յայնժամ ի շարժման, եւ որովհետեւ զօրութեամբ անգործութեան սկզբանց, նիւթն չունի յինքեան իւր շարժման սկիզբը, կը

(1) Տես Պատկեր երես 176.

հետեւի որ իրմէ դուրս ուրիշ պատճառ մի կար որ զայն չարժիլ կուտար :

Նոյնպէս յայտնի է թէ նիւթն ի բնէ անմտաւոր է , եւ թէ իրեն յատուկ կամք ալ չունի , ապա թէ ոչ այս իմացականութիւնն եւ այս կամք յատուկ շարժմամբ մը յայտնուելու էին : Արդ տեսանք թէ եղելութիւնն այնպէս չէ , եւ թէ նիւթն ըստ ինքեան շարժելու կարողութիւնը չունի :

Բաց աստի , նիւթապաշտք իսկ այս ճշմարտութիւնը չեն կրնար ուրանալ , եթէ քիչ մը խորհող են ըստ սկզբանց իւրեանց : Քանզի , որովհետեւ իմացականութիւնը իբր զատ սկզբունք չեն ընդունիր , եւ կը պնդեն թէ հոգւոյն ամեն գործողութիւններն , իմացականութեան ամեն արտայայտութիւններն լոկ նիւթոյ շարժմանց արտադրութիւնքն են , ստիպուած են ի հարկէ ընդունիլ , թէ՛ գէթ ի սկզբան անդ իրաց , նիւթն ո՛չ գորութիւն եւ ո՛չ յատուկ կարողութիւն ունէր , եւ թէ ամենայն ինչ անգործ , անմտաւոր , անգիտակից հիւլէից կը վերածուէր , որք առանց ինչ օրինաց կը շարժէին ո՛ր եւ է ուղղութեամբ :

Ապա ուրեմն , այս անկարգ , անկերպական , անգիտակից հիւլէիւք պարտիմք կազմել զտիեզերս , ինչպէս որ հիմայ զայն կը տեսնեմք :

Աստ հիմնական առարկութիւն մի պիտի ընեմք մեր հակառակորդաց :

— Ինչո՞ւ համար նիւթը կը շարժի :

— Սնտախ՝ խնդիր , կը պատասխանեն մեզ , Հիւլէներն կը շարժին , քանզի շարժելու են , վասնզի շարժումը նիւթոյ սեփական է , նիւթն առանց շարժման եւ շարժումն առանց նիւթոյ չեն կրնար ըմբռնուիլ :

— Բայց դուք կ'ընդունիք ուրեմն թէ նիւթէն զատ ուրիշ բան մ'ալ կայ , եւ թէ նիւթն միայն չէ ի գոյութեան , վասնզի շարժումն ու նիւթն մի եւ նոյն բան չեն : Անշուշտ մեք շարժման խտութեան ինչ լինելը չեմք գիտեր , ինչպէս նաեւ նիւթոյն էութիւնն ալ չենք գիտեր : Սակայն եւ այնպէս ստոյգ է որ շարժող մորմին մը , թէեւ առընչական շարժմամբ առ միւս մարմինն , պէտք է որ անկէ տարբեր ըլլայ լանով մը՝ զոր չեմք ճանչնար , բայց եւ այնպէս կայ ի ընտելութեան :

Մեր միտքը՝ նիւթոյ եւ շարժման գաղափարաց մէջ

այնպիսի յստակ զանազանութիւն մը կը գնէ, որ իրեն բռնութիւն ըրած կ'ըլլամք եթէ ենթադրեւոյ լինիմք թէ այս երկու բաներ իրարմէ չեն կրնար զատուիլ: Մարդուս միտքը չընդունիր թէ ո՛ր եւ է մարմին մը չկարենայ չշարժիլ, որպէս նաեւ չընդունիր թէ առանց պատճառի կարենայ շարժիլ: Մեք չեմք կրնար սակայն, նիւթակրօնից հաճոյ երեւեւոյ համար, մօր մտաց ամենաօրինաւոր պահանջմունքը զոհել, մանաւանդ թէ միայն բանականութիւնն չէ ի վտանգի, այլ նոյն իսկ գիտութիւնն, այն գիտութիւնն՝ որոյ աննախագրելի իրաւունքները այնչափ կը հռչակեն եւ որոյ սկզբունքները բոլորովին կ'անարգեն:

Մեքենագիտութիւնն՝ իւր հաշուոց եւ պատճառաբանութեանց իբր հիմն կը հաստատէ թէ մարմին մը չկրնար շարժիլ առանց մասնաւոր պատճառի մը՝ զոր կը կոչէ զօրութիւնն (1): Ուստի ամենայն իրաւամբ ըսելու եմք թէ գիտութիւնն կը նկատէ զգօրութիւն իբր առանձին էակութիւն (entité), եւ զայն առանձինն ի հաշիւ կ'առնու եւ յայտնապէս կը զանազանէ զանգուածէն, որուն վրայ կը ներդրօժէ:

Ուրեմն, ի՞նչ իրաւամբ մեզ կ'ըսեն թէ նիւթն առանց պատճառի կը շարժի, եւ թէ շարժումն նիւթէն անբաժանելի է: Նոյն ինքն գիտութիւնն է որ մեզ կ'ըսէ թէ ասոնք իրարմէ զատ երկու ուրիշ երեւոյթներ են, եւ թէ շարժումն՝ շարժող զանգուածէն անկախ պատճառ մ'ունի:

Բաց աստի, նիւթապաշտից տեսութեան քննութիւնը պարզապէս մեզ կը ցուցնէ թէ նիւթ եւ շարժում ի բնէ զատ բաներ են:

Տիեզերքն անթիւ անհամար հիւլէներէ բաղկացեալ է, որք առաւել կամ նուազ քանակութեամբ ի զանգուածս կուտակեալ են, եւ ո՛ր եւ իցէ ուղղութեամբ որոշեալ արագութիւն ունին: Մեք չատ լաւ կրնանք ըմբռնել թէ տիեզերաց մէկ մասը, այս կամ այն պատճառաւ, հաւասար արագութեամբ օժտեալ ըլլայ, եւ զայն քաջող շարժմանց արտադրոյթքին հակառակ արագութիւն ունենայ. յայնժամ ամբողջ տիեզերաց նկատմամբ, մեր դիտած զանգուածն

(1) Նիւթական կէտ մը չկրնար շարժելու սկսիլ առանց պատճառի մը որ զօրութիւն կ'անուանուի: Հոսեալ, ընթացք մեքենագիտութեան:

ի հանգստեան պիտի լինի, եւ այս հանգիստն՝ ոչ թէ առ-
ընչական անշարժութիւն, այլ բացարձակ անշարժութիւն
պիտի լինի:

Եւ եթէ տիեզերքը կազմող հիւլէները ի նկատի առ-
նումք՝ այնպէս որպէս էին ի սկզբան անդ իրաց ըստ այսմ
դրութեան, ա՛յլ եւս հիւլէից կուտակութենէն յառաջ ե-
կող առընչական շարժումները եւ արագութիւնները զննե-
լու պէտք չեմք ունենար. վասնզի մէն մի հիւլէ իրնէ ան-
կախ լինելով, իրեն սեփական եւ բացարձակ արագութիւն
մի ունէր: Որմէ կը հետեւի, թէ երկու հիւլէից զիրար բա-
խելու ատեն պէտք էր որ նոցա արագութիւնն ջնջուէր,
եւ կամ եթէ սոյն հիւլէներ զիրեանց ուղղութիւնը փո-
խէին, պէտք էր որ իրենց արագութիւնն յանգէր նախ եւ
յառաջ ի գրոյ, այսինքն թէ սոյն այս հիւլէներ, թէեւ
խիստ կարճատեւ, այլ որոշեալ ժամանակ մը ի բացարձակ
հանգստեան մնալու էին: Եւ այս իրողութիւնս չէ թէ մէկ
քանի անգամ, այլ բիւրիցս տեղի ունեցած պիտի ըլլայ մէն
մի հիւլէից իրարու հանդիպելուն կամ միանալուն ժամա-
նակ. այնպէս որ ի վարդապետութեան իսկ բնապաշտից
գոյ բացարձակ հանգիստն, եւ հետեւաբար շարժումն կից
չէ նիւթոյն:

Վերջապէս նիւթն իւր այժմեան վիճակին մէջ առաւել
կամ նուազ քանակութեամբ կուտակեալ է ի զանգուածս,
որք իրարմէ կախում ունենալով հանդերձ՝ ունին թաւալ-
ման որոշ արագութիւնը, ձգողութեան նիւթական կենդրո-
նի մը շուրջը: Այսպէս երկրագնացայ համարէն մասնիկներն
զանգուած մը կը կազմեն որոյ ձգողութեան եւ թաւալման
կենդրոնն է երկրագնացայ իսկ կենդրոնը: Մեր բովանդակ
արեգակնային դրութիւնն ալ իւր թաւալման կենդրոնն
ունի ի մի կէտ կարի իսկ մերձակայ կենդրոնի արեգական:
Ուրեմն, կրնամք ըստ օրինի եղրակացնել թէ ամբողջ տիե-
զերքն կը դառնայ նիւթական կէտի մը շուրջը, որ սլարտի
լինել ի բնէ անշարժ:

Բաց աստի, մեքենագիտական տեսութիւնք մեզ կ'ու-
սուցանեն թէ ո՛ր եւ է շարժում մը, թէ եւ կարի կնճռա-
լից լինի, միշտ կը բաղկանայ կէտի մը շուրջ փոխադրու-
թենէն ու թաւալումէն, որ ի նկատի առեալ դրութեան՝
թաւալման վայրկեական կենդրոնն կ'անուանուի: Ուստի

տիեզերաց այլ եւ այլ մասունքը շարժող զանազան շարժ-
մունքն ինչ որ ալ լինին, միշտ պարտւմք ընդունիլ թէ բո-
լոր այս շարժմունք երկուքի միայն կը վերածուին, այսինքն
փոխադրութեան եւ որոշ թաւալման, եւ թէ այս կէտն
խիստ կարճատեւ ժամանակ անշարժութեամբ անշարժ կը
մնայ, եւ որովհետեւ այս կիտին դիրքն ամեն վայրկեան
կը փոխուի, կը հետեւի որ ուրիշ շատ մը նիւթական կէ-
տեր ըլլան՝ որոնք հետզհետէ թաւալման վայրկենական
կենդրոնի տեղ կը ծառայեն, եւ որոնք հետեւաբար, յամ-
բողջութեան անդ տիեզերաց անշարժ կը մնան:

Այսպէս, ինչ կերպով որ մտածենք, կը տեսնեմք թէ
շարժումը նիւթէն անբաժան չէ, եւ թէ նիւթն ոչ միայն
կառի, այլ պարսի ամեն վայրկեան իւր ո՛ր եւ է մասանց մէջ
անշարժ մնալ:

Իսկ որովհետեւ շարժումը նիւթէն անբաժան չէ, կը
հետեւի որ նիւթն իւր շարժման պատճառը չունի յինքեան,
եւ ինչ որ արդէն անդործութեան սկզբունքին նկատմամբ
հաստատեցինք, այժմ նոր եւ յստակագոյն ստուգութեամբ
մը կը ստիպէ զմեզ ընդունելու թէ նիւթոյն շարժման պար-
սնա մի կայ, եւ այդ պատճառն չլինելով ի նիւթն, ար-
տաքոյ քան զնիւթն է, եւ հետեւաբար անհիշարարն է:
Այս պատճառը մենք Աստուած կ'անուանեմք:

Գ.

Կրնայինք անշուշտ նիւթակրօնութեան այս սուղին
եւ վճռական հերքումքն շատանալ: Բայց այս անհեթեթ
վարդապետութեան գիտական հետազոտութիւնը յառաջ
տանելով, առաջիններէն ոչ նուազ յաղթահարիչ նորանոր
փաստերու պիտի հանդիպիմք:

Թո՛ղ ընդունինք մեր հակառակորդաց հետ թէ հիւլէ-
ներն ի յաւիտենից կը շարժին իրենք իրենցմէ ո՛ր եւ է ուղ-
ղութեամբ: Այդ հիւլէից հանդիպումն եւեթ, կ'ըսեն,
բազմադիմի միաւորութեամբ իւրեանց յառաջ ածին զայս
տիեզերք, ինչպէս որ կը տեսնեմք այժմ:

Այսպիսի մի դրութիւն, — ինչպէս յաճախ այս գիտո-
ղութիւն եղած է, — կը նմանի ըսելու՝ թէ մէկ քանի մը
ափ տպագրական գրեր յօդս նետելով, ասոնց հանդիպմամբ

բը Հոմերոսի Իլիականը եւ Վիրգիլեայ Ենէականը կը յօրինուի :

Եւ կարի իսկ քաջ յիրաւունս , յայտնի է թէ առաւել պատճառ մը չկայ պնդելու թէ տիեզերքն ինքն իրմէ եղած է պատահմամբ հիւլէից , քան պնդելն թէ այս ինչ հրաշալկերան ինքն իրմէ յօրինուած է առանց իմացական ուրուք օգնականութեան :

Սակայն այսպիսի առարկութիւն մը չխռովեր եւ չշփոթեր մեր հակառակորդները : Նոքա կ'ըսեն թէ մեք ունիմք զանհունն ի ժամանակի . այս հակառակորդներէ մին , ոչ ի նուազ հռչակելոց , կը խոստովանի արձակ համարձակ իւր վերջին գրուածոց մէջ , թէ « Ամեն ինչ դիպուածով է , եւ դիպաց անհուն թիւէն է որ ըստ պատահման ձեռք բերուած նպատակներն՝ կամքով ձեռք բերուած կ'երեւին » ⁽¹⁾ :

Բայց բնաւ ամենեւին , ամեն ինչ դիպուածով չէ , եւ նոյն իսկ ուսողութիւնն (մաթեմատիկեան գիտութիւնն) մեզ կ'ապացուցանէ թէ դիպաց — կամ պատահմանց — անհուն թիւն չկրնար ամեն իրաց մեկնութիւնը տալ , ինչպէս որ դուք այնքան թեթեւամտութեամբ կը հաստատէք :

Միմեանց քով դրուած ո՛ր եւ է առարկայից հետ եղող բազկացութեանց կամ յօրինուածութեանց թիւն , նոյն առարկայից թուոյն համեմատութեամբը կ'աճի : Այսպէս մեր լեզուին երեսուն եւ ութ տառերովն միայն՝ կրնամք այնպիսի բազկացութիւններ ձեռք բերել զոր չեմք կարող երեւակայել . միութեան մը առջեւ երեսուն եւ ութ զրոյ աւելցնելն , անոր համեմատութեամբն ոչինչ է : Եթէ ընդունելու ըլլամք թէ այս բազկացութիւնք ըստ պատահման եղած են , սոցա միոյն քան թէ միւսոց պատահելուն հաւանականութիւնը՝ այդ մեծ թուոյն միութեան քանորդին (quotient) հաշտար կու գայ , որով անհունաբար պըզտիկ թիւ մը կ'ունենամք :

Այս բաւանիս մերձեցնեմք այժմ նիւթապաշտից վարդապետութեան :

Դուք կ'ըսէք թէ համայն եղեալք՝ հիւլէից իրարու պատահելէն եւ միանալէն յառաջ եկան : Արդ՝ գործարանաւոր էական մէջն ամենաստորնագոյնը , զոր օրինակ ո՛ր եւ է

(1) Ռընան , Քննութիւն խնաստախրական խղճի :

խորշ մը (cellule) ի նկատի առնումբ: Այս խորշը բաղադրող հիւլէից թիւը բիւրաւոր, միլիոնաւոր է անշուշտ: Սոյն բիւրաւոր միլիոնաւոր հիւլէից արտադրած բաղկացութեանց թիւն չկրնար իսկ երեւակայուիլ, մեր միտքն չկրնար այնքան մեծ թիւ մը ըմբռնել, զի գործնականապէս անհուն է: Ուրեմն մեր մտածած խորշը, մանաւանդ քան թէ զուրիշ մը յօրինելու համար եղող հաւանականութիւնն գործնականապէս ոչինչ է: Թո՛ղ չըսեն թէ բնութիւնն յիւրում տրամադրութեան ունէր դիպաց անհուն թիւ մը, զի յայնժամ ընդունելու է թէ մեր ցարդ մտածածէն զատ եղող մէն մի բաղկացութենէն յետոյ՝ հիւլէներն իրենք իրենցմէ կը զատուին ուրիշ նոր յօրինուածութիւններ յառաջ բերելու համար: Իսկ արդ՝ ինչո՞ւ եւ ի՞նչպէս մասնիկներն իրարմէ պիտի զատուին միանգամ որ առաջին պատահմամբ միացած էին: Անտեղի՜ ենթադրութիւն:

Իսկ եթէ պնդելու ըլլան թէ այժմեան բաղկացութիւնն ճիշդ առաջին անգամ յօրինուող բաղկացութիւնն է, դիտել կու տամք թէ կենդանի խորշ մը կազմող հիւլէից բաղկացութիւններն բոլորովին անհաստատ բաղկացութիւններ են, որք զիրենք ոգեւորող կեանքը դադրելուն պէս, իրենք իրենցմէ կ'անջատին. եւ այդ բաղկացութիւններն այնքան կնճռոտ՝ այնքան արտասովոր են, որ մարդս՝ բովանդակ իւր հանճարովն՝ իւր ունեցած հրաշալի գործինքնորովն՝ ցարդ չկրցաւ անոնցմէ հատ մը յօրինել: Եւ կ'ուզե՞ն որ պատահմունքն առաջին դիպուածով զանոնք յօրինած ըլլայ: Այսպիսի բարբառնջմունք չեն արժեր որ վիճաբանուին, իրենք զիրենք կը հերքեն:

Բաց աստի, մեր հակառակորդքն իրենց պնդածին պէս, չունին զանհունը ի ժամանակի, վասնզի երկրաբանութիւնը կ'ուսուցանէ թէ մեզ համեմատաբար մերձաւոր ատեն մը երկրագունտն էր ի հրեղէն վիճակի, եւ թէ կեանքն մի քանի հազարաւոր տարիներէ հետէ միայն կարելի եղաւ անդ, եւ այս ժամանակամիջոցս, ո՛րչափ եւ մեծ լինի յինքեան, եւ ո՛րչափ արագութեամբ եւս հիւլէից բաղկացութիւնն եւ անջատումը տեղի ունեցած ըլլայ, չէ ինչ ստուգիւ՝ առ համեմատութեան անհուն թուոց բաղկացութեանց, որք խորշ մը կազմելու համար միլիոնաւոր հիւլէից կը կարօտին:

Ի՞նչ պիտի լինէր արդեօք, եթէ փոխան մի խորշի, նոյնպիսի միլիոնաւոր խորշեր ենթադրէինք, որոնք երկրագնացոյս ամեն մասանց վերայ կեանքը կարելի լինելուն պէս յերեւան եկան: Բոլոր սոյնպիսի բազկացութիւնները կոյր եւ անգիտակից լոկ հիւլէներ կազմած լինելու համար եղող հաւանականութիւնն, զատարար մէն մի հիւլէից վիճակող ամեն հաւանականութեանց արտադրութիւնը կ'ըլլայ. ուրեմն սոյն հաւանականութիւնն՝ անհունապէս փոքր քանակութեանց անհունութեան մը արտադրեալին հաւասար է: Ուստի իրաւունք ունիմք ըսելու թէ սոյն այս հաւանականութիւնն՝ ճշդիւ խօսելով՝ ոչինչ է:

Նոյնպէս այս եզրակացութեան կը յանդինք, եթէ փոխանակ պարզ խորշեր մտածելու, նկատենք այն անթիւ անհամար բազկացութիւնները որոնց մէջ կը մտնեն սոյն խորշերն, եւ որք բոլոր կենսական, բուսական եւ անասնական մարմինները կը յօրինեն: Բոլոր այս բազկացութիւնները կազմողն, ըստ դրութեան նիւթակրօնից, լոկ դիպուածն է, որ սահմանափակ ժամանակամիջոցի մը մէջ գանոնք յօրինած պիտի լինի: Մեր ի վերոյ յառաջ բերած փաստերն զայս եւս կը հերքեն ըստ արամաբանական օրինաց:

Ուրեմն տիեզերաց ինքն իրմէ, եւ հիւլէից լոկ պատահմամբն կազմուած լինելուն հաւանականութիւնը ճշդիւ ոչինչ է. այլով բանիւ, ամենաճիշդ ուսողական տեսութեանց զօրութեամբ, աներկբայ եւ ապահով եմք թէ բնապաշտից բարբառնջանքը բոլորովին անտեղի եւ անհիմն է:

(Շառաչատեղի)

Յ. Վ. Բ.

ՍՐԲՈՅՆ ԱԹԱՆԱԳԻՆԵԱՅ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ՎՐԱՅ

ԿԱՐԵԻՈՐ ԴԻՏՈՂՈՒԹԻՒՆՔ ԱԶԳԱՅԻՆ ՏԵՍԱԿԷՏՈՎ

Հանդէս ամսօրեայ սլաւոական ամսաթերթին անցեալ 1890 տարւոյ նոյեմբեր 16րդ թուոյն « Պատմական արժէք Ագաթանգեղեայ » յօդուածն ձեռքս հասնելով կարդացի,

յորում վեր . յօգուածագիրը լոկ ի ծանօթութիւն , որպէս
կարծեմ , եւ ոչ իբրեւ համամիտ արժէք ընծայելով , ի մէջ
կը բերէ քննաբանից ոմանց Սրբոյն Աթանագինեայ վկայա-
բանութեան վրայ ըրած քննադատութիւնը , հերքելով միան-
գամայն նոցա կարծիքը : Մենք իւր իսկ խօսքերը մէջ բե-
րենք . « Այլ եւ բովանդակ Աթանագինեայ վկայարանու-
թիւնը անվաւեր կը համարին (քննադատք) եւ ոմանք նաեւ
չատ հին սուրբ մը , որուն վրայ շատ դիցարանական իւրք
կը պատմուին , այնպէս որ կուծիմա՝ քրիստոնէական կեր-
պարանայ տակ որոյ պաշտպան դիք մը կը նշմարէ » :
Եթէ այդ քննաբանք՝ ո՛րք եւ իցեն կոծիմա եւ այլք՝
դպշն ինչ յարաբերութիւն մը ունեցած ըլլային Սրբոյն
Աթանագինեայ հետ ազգակցութեամբ , հայրենակցութեամբ
եւ կերպով իւրիք օգտեալ , չեմ կարծեր թէ այդպէս հապ-
շտապ յախուռն դատէին՝ դատաւիտելու համարձակէին ,
այլ բոտ ուղիղ բանի զգուշագոյնս եւ առաւել լրջօրէն
քննելով , եթէ Սրբոյն վկայութեան մէջ չափազանցօրէն
առասպելանման բաներ պատմուած նշմարէին , կը ջանային
անշուշտ երկիւղածութեամբ ընդունելին անհաւատալիէն
որոշելով՝ ցորեանը յարգէն մաքրել եւ ոչ ամբ յաւիոյ վճիռ-
ներ արձակելով ազգային եւ ընդհանուր նուիրական մէկ
աւանդութիւնը խաթարել , իբրեւ որոյ պաշտպան դիք մը
ներկայացնելով զՍուրբը , եւ վկայարանութիւնը դիցարա-
նական առասպելօք գրուած համարիլ :

Ոչ միայն մեր Սրբոյն վկայարանութեան՝ այլ կարծեմ
թէ նաեւ նորին ժամանակակից շատ մը սրբոց պատմու-
թեանց մէջ չափազանցօրէն սքանչելիքներ կը կարդացուին ,
բայց այդպիսի դժուարահաւատալի քանի մը դէպքերու
համար ոչ ոք համարձակեր է , նոյն իսկ ուղիղ բանը չնե-
րեր , այն աշխարհածանօթ սրբոց գոյութիւնը գլխովին ու-
րանալով՝ անէտկ վիպասանութիւն համարիլ նոցա վարքը :

Ընդհանուր ընկալեալ սկզբունք է թէ անցելոց մեռեալ
եւ անձայն պատմութեան կենդանի հաւաստիք եւ վկայ
են նախ՝ տոհմային եւ օտարագգի ժամանակակից հաւատա-
րիմ պատմչաց վկայութիւնք եւ գրաւոր աւանդութիւնք :
Երկրորդ՝ յիշատակարանք եւ հնութեանց նշմարք՝ ասոնք
են որ կը ծառայեն մեզ իբրեւ խաւարահալած կանթեղք
անցեալ դարերու մթութիւնը մեր առջեւ լուսաւորելով ,

ճշմարիտը սուտէն եւ ստոյգն անստոյգէն զատելու միակ միջոցները՝ սոքօք անցեալ դիպաց հաւատք կ'ընծայենք ի յետնագունէ ճշմարտութիւնը ապացուցանելով. առ այս իսկ հնութիւնք այժմ այնչափ խուզարկելի եւ յարգի համարեալ են յայս հնասիրութեան հետամուտ իմաստնոց :

Օրինակով մը խօսքս բացատրեմ. արդի քննադատից եւ գուցէ շատերու եւս անհաւատալի կ'երեւնայ Սուրբ Գրիգոր Սքանչեւագործի վարքին մէջ պատմուած այն մէկ սքանչելի դէպքը՝ զոր ամեն ազգաց վկայաբանութիւնք կը պատմեն , թէ լոկ սրբոյն յանուն Յիսուսի Քրիստոսի հրամայելովը առանց ձեռին մարդոյ ահագին մեծութեամբ վէժ մը հանդիպակաց լեռնէն հատեալ , թաւալազլոր եղած , կոմանա քաղաքին քով փոխադրուած է : Զարմանալի՛ հրաշք՝ որոյ առջեւ մարդուս հաւատալիութիւնը չարաչար կը դեգեւի , չըսեմ ծաղրելի կ'երեւնայ : Սակայն եթէ նոյն քննադատք անձամբ երթան կոմանայի այժմեան աւերակաց քով աչօք բացօք տեսնեն մեծաքանակ ստուար կլորակ ապառաժ մը հարթագետնոյ վրայ մեկնակ արձանացած , աննման եւ այլատեսակ գլխովին շուրջը երեւցած քարերէն , վրան յունական կիսեղձ այսպիսի արձանագրութեամբ .

ΘΕΟΦΙΛΗ . . Λ . . ΛΗΤΟΧ ΟΥΥ
 . . ΝΤΟΣ . . ΓΥΝΗΔΕΦΙΑ . .
 Ρ . Υ . . ΔΑ —
 . . . ΟΥ
 . . . Χ . Ι . Ε .

մինչեւ բարձրութեան կէսը կռանաւ սանդուղներ շինած՝ որք կը հանեն երկու հակընդդէմ աղօթատեղւոյ նման խորաւազարդ փորուած նկուղներ , զոր բոլոր շրջակայ ժողովուրդք ամեն կրօնքէ կը պատուեն իբրեւ նուիրական ուխտատեղի , եւ Սուրբ Թուշուն անունն ընծայած են այն վէմին եւ ցայսօր այնպէս կը կոչեն տաճիկն , հայը , յոյնը , լազը եւ եգերացին . միւս կողմանէ հանդիպակաց լեռը ելլելով՝ ուստի վէմը փրթած է՝ տեսնէ անմիջապէս քովը Գրիգորէս կոչուած հայաբնակ գիւղն Սքանչեւագործին նուիրեալ պայծառ եկեղեցեալ , եւ անդ յոտընկայս դիտէ այն բացակայ հեռաւորութիւնը լերինն եւ Սուրբ Թուշունի միջավայրին՝

ուր շատ մը խորափիտներ եւ գիմակաց ելեւէջներ կ'երեւին , որ պէտք էին յինքեանս արգելել եւ խափանել այն վէմին գլորման բուռն թափը առ այնչափ հեռաւորութիւն , եթէ պատահական ինչ կամ երկրաշարժէ պատճառած ըլլար . դարձեալ եթէ այսօր եւս նոր Աքանջեղադորձ մը յայտնուէր՝ որ կարող ըլլար այն հատեալ վէմը իւր նախկին դրից մէջ վերադարձնելով զետեղել՝ որ ցայսօր դատարկ կեցած է երկոցուն միանգամայն տրամագծի եւ շրջապատի յար եւ նման չափաւորութեամբ , իրրեւ ակն ի մատանոջ զայն իւր տեղը պատշաճեցնելով : Այդպիսի քննադատ մը՝ կ'ըսեմ , եթէ ողջ միտք , լուրջ դատողութիւն , զերծ ի կանխակալ կարծեաց եւ երկիւղած հաւատք ունենար , կարծեմ թէ անշուշտ կրիտիսական քննադատութիւն , նրբաբանութիւն , մարդկօրէն խորհիլը մէկդի ընելով , ինձ հետ պիտի ստիպուէր ամենափարոզ Արարչապետին անհուն զօրութեան վրայ սքանչացեալ գոչել , թէ՛ Աքանջելի է Աստուած ի վերայ սրբոց իւրոց . եւ պիտի հաւատար անկեղծ մտօք Փրկչին այն աստուածային խոստման առ սիրելիս իւր « եթէ ունիցիք հաւատս իրրեւ զհատն մանանխոյ , եւ ասիցէք լերինս այսմիկ բարձիւր եւ անկիր ի ծով , եղիցի ձեզ . (Մարկ . ԺԱ . 23) . եւ թէ « Մեծամեծս եւս քան զայս առնիցէք » :

Երրորդ՝ նախնեացմէ պատմուած մէկ դէպք մը ըստ արժանւոյն հասկնալու , քննելու , կամ ի նպաստ եւ յընդդէմ որոշելու համար անհրաժեշտ հարկ է որ քննադատը նոյն պատմուած գիպաց տեղւոյն աշխարհագրական դրից , այն ժամանակի պարագայից , բարուց եւ սովորութեանց քաջածանօթ ըլլայ , ապա թէ ոչ գտնէ՞ր տանձ կը մեկնէ , եւ պէն՝ Պաղտասար : Այո՛ , մարդկային իրաց եւ աշխարհի քաղաքական կամ ընկերական դիպուածոց համար կարեւորագոյն միջոց մըն է . իսկ այն գերբնական հրաշալեաց համար՝ որ մատին Աստուծոյ գործ են , կարծեմ թէ չեմ սխալիր աւելցնելով որ զայնս քննելու , վիճելու համար պէտք է նոյն դարերու Քրիստոնէից կենդանի հաւատքը , երկիւղած բարեպաշտութիւնը եւ հրաբորբոք սէրը գոնեաւ ստուերատիպ յանձին ցուցնելով , դոյզն ինչ նովին ոգեւորեալ ըլլալ , ապա թէ ոչ ռամկական բացատրութեան համեմատ տապարով ժամացոյց չինելու աշխատած կ'ըլլան , ի զուր գմարմնաւորան ընդ հոգեւորին համեմատելով՝ որոց ընթացք բոլորովին

տարօրինակ են, ինչպէս կ'ըսէ Սուաքեալը՝ «Քանզի շնչաւոր մարդ ոչ ընդունի զՀոգւոյն Աստուծոյ, զի յիմարութիւն է նմա (Ա. Կորնթ. Բ. 13)»:

Չայս եւս օրինակով բացատրեմ.

Օտար ազգաց եւ գուցէ համազգիներու մէջ գտնուած կանխակալ կարծիքէ զերծ եւ ազատամիտ համարեալ շատերուն անհաւատալի առասպելացօդ կ'երեւնայ Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորչի Հռիփսիմեանց եւ քաջագործ Տրդատայ վրայ մեր հին պատմագիրներէ աւանդուած զարմանալի հրաշքները. եւ յիրաւի իսկ, ըստ քննադատութեան օրինաց, մարդկօրէն խորհելով, առանց հաւատոյ աչօք նկատելու՝ անհաւատալի, եւ զայնս գրով մեզ աւանդող հեղինակները կեղակարծ համարելու իրաւունք մը կ'երեւնար. այլ, ընդ հակառակն, ըստ ասացելոցս՝ կենդանի հաւատքով սպառազինեալ միանգամայն ըստ արդեանց գործոց եւ իրաց հետեւութեան նկատելով՝ որ եթէ այժմ ի ներկայիս երկրագունտիս մէջ չըլլար Հայ ազգ մը դարաւոր անընդհատ աւանդութեամբ, չնաչխարհիկ յիշատակարաններով՝ ինչպէս էջմիածին մը, Խոր վիրապ մը, Իննականեան վանք մը եւ այլն եւ այլն. նկատելով միանգամայն այն գերահրաշ գէպքը յամենայն ազգաց աւանդեալ եւ ընկալեալ՝ որով շուրջ յիսուսն վաթսուսն միլիոնի ստուար բազմութեամբ հիւսիսական այլալեզու շատ մը բարբարոս ազգք եւ ժողովուրդք յանկարծակի համախուռն, երամովին իրրեւ զլուսակիզն ձագս պարուց ազաւնեաց ազգովիմբ Գրիստոսի քաղցր եւ թեթեւաբեռն լծոյն կ'ենթարկեն իրենց վն պարանոցները առանց զօրաւոր ձեռքի, առանց իրիք բռնութեան իրենց հնաւանդ պաշտամունքը ուրանալով, եւ յանկարծակի ի գայլոց դառինք դառնալով. եթէ այս անժխտելի ապացոյցները չը տեսնէի ես ինքնին, կը համարձակէի ո'չ միայն առասպել, այլ եւ առասպելաց առասպել համարիլ բոլոր Ագաթանգեղայ, Քերթովազօր եւ այլ նախնեաց պատմածները. բայց հաւատքը իմ ամբարհաւած մտացս ձգտումը կը զսպէ կը գերէ ի հնազանդութիւն այն Աստուածային անվրէպ պատգամին, թէ՛ «Անհնարինքն առ ի մարդկանէ՝ հնարաւորք են առ ի յԱստուծոյ», եւ թէ՛ քարոզութիւն Գրիստոնէական հաւատոյ «Հրէից գայթակղութիւն եւ հեթանոսաց յիմարութիւն է» . եւ թէ՛ «Եւ ոչ զԱստուծոյն ոք գիտէ՝ եթէ ոչ

Հոգին Աստուծոյ (Ա. Կորնթ. Ա. 10) : Ի վեր անդր ըսի թէ պատմուած դէպքերէն զարմանալի թուեալները հասկնալու եւ անոնց վրայ արդարապէս վճիռ հատանելու համար այն դէպքերուն ժամանակին , տեղւոյն , դրից եւ բարուց ու սովորութեանց տեղեակ եւ կանխածանօթ ըլլալու է . արդեօք սոյն կարեւորագոյն կէտը ի նկատի առա՞ծ են մեր քննադատք :

Անոնց յանդուգն կարծիքը ջրելու ձեռնարկէին յառաջ՝ որք առաւելաւոր քարոզելով անգոյութեան կ'ուզեն մատնել Սրբոյն Աթանազինեայ անձը , իբրեւ մտացածին գիւտ մը բանաստեղծական մտաց . կը փութամ նախ այս վերջինէս սկսելով՝ որ զօրութեամբ առաջին է , ըստ ներելոյ իմ անձնական տեղեկութեանցս անձուկ սահմանին , մեր Հրաշագործ Հայրապետի Հայրենի գաւառին յայնժամու բարուց եւ բարոյական վիճակին վրայ պէտք եղած ծանօթութիւնները հաղորդել բարենախանձ ընթերցողաց :

Ինչպէս ստուգապատում ժամանակակից վկայաբանը (*) կ'աւանդէ եւ ամենայն ազգաց վկայաբանութիւնք կը համաձայնին , Սուրբ Աթանազինէս բնիկ Սեբաստացի չէր , այլ Անահտական գաւառին՝ որ այժմ ի Տաճկաց նըլտըզ էլի եւ ի Հայոց Աստղիկ կը կոչուի , Փելաքթովէ կամ Փետաքթոն (այժմ Պետըխթոն) գիւղէն էր՝ որ ըստ այնր ժամանակի աշխարհագրական բաժանման՝ Իլլիկեցւոց աշխարհին կը պատկանէր (այժմ Էլլիկլի) , յարեւմտից Անահտական գաւառին եւ սահմանակից նմին : Նախ իւր Հայրենի գիւղին քորեպիսկոպոսն՝ գուցէ եւ հոգատէրն ալ էր , ապա բոլոր Անահտական գաւառին Իլլիկեցւոց եւ Սագուպէնի Եպիսկոպոսն եղաւ ընդ գերիշխանութեամբ Սերաստիոյ Արքեպիսկոպոսին : Սեբաստիա Երկրորդ կոչուած , կամ թէ ախորժեղի է Կապադովկացւոց կուսակալութեան մայրաքաղաքն էր , եւ առանձնակի Անահտայ նուիրեալ երկրին գաւառագլուխը՝ ինչպէս յայտնի է Սեբաստիոյ Արքեպիսկոպոսին զՍուրբ Աթանազինէսը իրեն աջակից եւ Քորեպիսկոպոս կարգէլէն :

(Շարայարեղի)

ՍՍՅԱԿ Ծ. Վ. ՀԱՃԵԱՆ

(*) Սուրբ Հիլարիոն պատուական մեծագլխի քահանայ ակոնատես եւ Սուրբ Բարսեղ Հայրապետ Կեսարիոյ :

ԿԱԹՈՂԻԿԵՈՒԹԻՒՆՆ ՅԱՆԳՂԻԱ (1)

(Շարադարութիւն եւ վերջ)

Ի սկիզբն դարուս, 1800 ին, յԱնգղիա ի Սկովտիա 120 հազար կաթողիկեայ կայր: 1840 ին, այս թիւս հասած էր 400 հազարի: 1880 ին, 1,620,000, եւ 1890 ին 1,692,098 եղած էր: Քանի մի տարիէն այս թիւս երկու միլիոնի պիտի հասնի: Այսինքն թէ մէկ դարու միջոցին մէջ անգղիացի կաթողիկեայց թիւը քսանապատիկ աւելցած պիտի լինի: Որպէս յայտնի կ'երեւի, կաթողիկէ տարրին յԱնգղիա ըրած ծաւալումն, Միացեալ Նահանգաց մէջ ունեցած տարածման հետ հաւասար կը քայլէ:

Այժմէն իսկ յԱնգղիա, կաթողիկէութիւնն՝ թուական կարեւորութեամբ, պաշտօնական եկեղեցիէն յետոյ՝ երկրորդն է:

Բարեգործական հաստատութեանց յառաջագէժ տարածումն յաջորդեց բնականաբար կաթողիկէութեան թուական աճման: Կը յիշուի թէ դարուս սկիզբը, Անգղիա եւ Սկովտիա միանգամայն ունէին հազիւ հազ վաթսուն հատ մատուռներ, որք աստուածային մեծ վայելչութեան բոլորովին անվայել բաներ էին: Հաւատացելոց թիւն հետզհետէ բազմանալով, նորանոր սաճարներ կանգնելն հարկ անհրաժեշտ էր: Անձնանուէր գործակցութեամբ կաթողիկէ ազնուապետութեան, որ մեծապարգեւ առատաձեռնութեամբն օրինակելի հանդիսացաւ, Մեծին Բրիտանիոյ հողն հոյակապ տաճարներու բազմութեամբ ծածկուեցաւ, որք Միջին դարու եկեղեցիներէն երբեք վար չեն մնար, ինչպէս, Ուէսթմինսթրի աթոռանիստ եկեղեցին, որ շատ մը միլիոններու արդիւնք է: Յամին 1880 կային յԱնգղիա հազար երկու հարիւր յիսուն եւ ինն կաթողիկէ եկեղեցի կամ մատուռ, եւ երեք հարիւր հինգ ի Սկովտիա: Եւ հետզհետէ այս թիւ աւելնալու վրայ է:

Եկեղեցեաց քով դպրոցներ կանգնեցան, որք այնքան հարկաւոր են նոր սերնդեան կրօնական դաստիարակութեան

(1) Տես Պատկեր երես 255:

համար: Յամին 1800 այս երկրին մէջ երկու կամ երեք դպրոցէ զատ բան մը չկար:

ՅԱնգլիա 1880 ին քսան եւ երեք հատ ուղղափառ վարժարաններ կային, եւ չորս հատ ի Սկո վտիա: Ընդ ամենը քսան եւ եօթն հատ երկրորդական հաստատութիւններ, թող վեցհարիւր հատ թաղական դպրոցները՝ որք հարիւր տասն եւ ութ հազար տղայոց դաստիարակութիւն կու տան: Եւ այս թիւ յաւելլաւ տակաւ պատճառաւ արտաքսման Յիսուսեանց ի Գաղղիոյ եւ փակման նոցա վարժարանաց:

Բարեգործական հաստատութիւնք նմանապէս ծաւալեցան սքանչելի իմն եղանակաւ: Գործարանաց տարածած փաստակար գաղափարներէն տղաքը զերծ պահելու համար որբանոցներ հաստատուեցան. հիւանդները ընդունելու համար անկեղանոցներ, ձրի դեղատրաններ բացուեցան. երեւելի քաղաքաց մէջ Ս. Վինկենտիոսի Պաւլայեցոյ ըսուած ժողովքներն հաստատուեցան, որպէս զի տնական այցելութիւն եւ օգնութիւն ընեն կարօտելոց, զորս անգլիականութեան պաշտօնական ողորմածութիւնն նօթի եւ անսուաղ մեռնելու կը թողու: Փոքր քորք աղքատաց, Գորք ողորմածութեան վերստին երեւեցան սոյն երկրին վրայ, ուստի կրօնաւորական սքեմը տարադիր եղած էր ընդ երկար: Բողոքական աններողութիւնն ստիպուեցաւ յարգութեամբ խոնարհելու Ողորմածութեան քերց գդակին առջեւ, եւ հանրային երախտագիտութիւնն կը պաշտպանէ միշտ կաթողիկէ անձնանուիրութեան սոյն բարեպաշտ դիւցազունքը, զորոց փառաւոր եւ չքեղ աւանդութիւնը կորուսած էր Անկլիքան բողոքականութիւնը երեք դարերէ ի վեր:

ՅԱնգլիա 1880 ին կային 330 կաթողիկէայ մենաստաններ, եւ ի Սկո վտիա 39 հատ: Եւ օր ըստ օրէ նորանոր եղբայրութիւնք կը հաստատուին եւ կը ծաղկին. Քրիստոնէական դպրոցաց Նդրարք, Ուրսուլեանք, Սուրբ-Սրտի Տիկնայք, Ողորմածութեան քորք, դաստիարակիչ եւ աղքատախնամ եղբայրութիւնք, որք անձանօթ էին Անգլիոյ հին եկեղեցոյն, հալածանօք մչակուած սոյն երկրին վրայ արձակ համարձակ կը փթթին եւ կը ծաղկին: Սոքա ամենեքեան կենդանի վկայներ են կաթողիկէութեան սքանչելի արդասաւորութեան, հանդէպ ամլութեան եւ ցամաքութեան բողոքականութեան:

Ի՛նչ սքանչելի յառաջադիմութիւն , ի՛նչ հզօր հաւաստիք մեծայոյս սպազայի մը համար : Եւ մեք մի միայն Անգղիոյ վրայ կը խօսիմք : Ակնարկ մը եւս նետենք Անկլօ-Սաքսոն գաղթականութեանց վրայ , որք Բրիտանական թագաւորութենէն կախում ունին : Կաթողիկէ նախնականութեան մէջ Անգղիա պատուոյ տեղի մը ունի . աշխարհիս հինգ մասանցը մէջ իւր ունեցած մեծատարած երկրին վրայ քսան եւ ինն եպիսկոպոսութիւն , ութ եւտասն Առաքելական փոխանորդութիւն եւ վեց գաւառապետութիւն ունի , եւ իւր օրինաց ներքեւ հպատակեալ ունի երեքտասան միլիոն հինգ հարիւր հազար ուղղափառներ :

Անգլօ-Սաքսոն ցեղին տիրած երկիրներու մէջ կաթողիկէութեան ունեցած սոյն այս զարգացումն , ժի՞ . դարուս երեւելի եւ նշանաւոր արդիւնքներէն մին է , եւ քրիստոնէական քաղաքակրթութեան սպազային վրայ մեծ ազդեցութիւն մի պիտի ունենայ անտարակոյս :

Յ. Վ. Բ.

ՀՐԱՇԱԼԻ ԲԺՇԿՈՒԹԻՒՆՔ ԵՒ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

Յորանայի մէջ գրեթէ բոլոր քաղաքական թերթեր մը-տապրադ են Լուրտի (*) մէջ տեղի ունեցած զարմանալի պատահարաց վրայ :

Տարին անգամ մը Օրլէանի երկաթուղւոյ կայարանը անսովոր երեւոյթ մը կ'առնու . պատգարակներու մէջ պառկած հիւանդներ կը լեցուին քարայներուն վրայ . կարծես թէ պաշարեալ քաղքէ խմբովին մեկնող թշուառներ են ազոնք : Այս տարի Լուրտ գացող հիւանդները հազարէն աւելի էին : Անոնցմէ ոմանք երբեմն ճամբան կը մեռնին , ետ դարձողներուն մէջ կատարելապէս բազմաթիւ բժշկուածներ ալ կան :

Ըոենք նախ՝ որ քրիստոնեայ մը չկրնար կասկածի տակ

(1) Լուրտ , փոքր քաղաք եւ բերդ Հօթ-Քիրէնէ նահանգին մէջ , անուանի ուխտաւոր Սուրբ Երեման առթիւ Անարաս Յղութեան նուիրեալ մայր նկեղեցի մը ունի , որ օծուեցաւ 1876 ին 300,000 ուխտաւորաց ներկայութեամբ :

ձգել այն հրաշքներն որ սուրբ Գրոց մէջ պատմուած են , կամ զորոնք Եկեղեցին խստիւ քննած է : Այս տեսակ իրողութիւնները , զորս գիտութիւնը կրնայ հաստատել , Եկեղեցւոյ իշխանութեան եւ դատաստանին տակ կ'իյնան , որ այսպիսի քննադատութեանց մէջ կարի իսկ խստապահանջ է :

Արդ կրնայ մէկը հարցնել թէ գիտութիւնը իւր արդի վիճակին մէջ կարող է արդեօք Լուրտի մէջ տեսնուած աներկբայ բժշկութեանց բացատրութիւններ տալ :

Ուսեալ եւ նոյն իսկ եռանդուն քրիստոնեայ եղող բժշկի մը ոգւոյն վիճակը հակառակ է բոլորովին այն ուխտաւորին մտաց վիճակին , որ հիւանդներ կը տանի ի Լուրտ առ ի բժշկութիւն . կամ նոյն իսկ անոր վիճակին՝ որ հիւանդ ըլլալով կ'երթայ հոն իւր բժշկութիւնը փնտռելու : Այս վերջինը եթէ բժշկուի՝ ըստ ամենայնի տրամադիր է երախտագիտութեան եւ սիրոյ գոհարանութիւն մը երգելու Աստուծոյ , որ հաճեցաւ զինքը բժշկել առանց բնական միջոցներու :

Բժիշկին ընդհակառակն կասկածով կը քննէ զայն , որ իւր դերն եւ իւր պարտքն ալ է , եւ կրնայ պատասխանել թէ այն բարեօքումն առերեւոյթ է միայն , հիւանդութիւնը կատարելապէս որոշ չէր , կամ ջղային երեւոյթներ էին որ կրնային մէկէն աներեւութանալ ազդողութեամբ (suggestion) մը : Այսպէս կ'ընեն ահա աներկբայ տաղանդով մը Մաքլու եւ Պուասըրի (Maclou, Boissérie) եւ Լուրտ գտնուող ուրիշ բժիշկներ : Երբ անհանգստութիւնը պարզապէս գործնական (fonctionnel) է , կը բաւէ , կ'ըսեն , որ մէկը հաստատ միտքը դնէ որ պիտի բժշկուի , եւ իրօք կը բժշկուի . այո՛ . բայց միւս կողմանէ իրաւունք ունի ուրիշ մը հարցնելու , միթէ ամեն անդամալոյծ՝ որ բժշկուած է ի Լուրտ՝ անշուշտ ջղային հիւանդութենէ տագնապեալ էր , կամ թէ ազդողութեան ենթակայ էր :

Այս վերջին դասակարգին վերաբերեալ՝ այսինքն ազդողութեան կամ թեւադրութեան ենթակայ եղող (suggestionnable) հիւանդաց համար կը գտնուի իրենց բժշկութեան բացատրութիւնը եւ հետեւաբար կը դադրի հրաշքի ըլլալէն , բառին ճիշդ նշանակութեամբ : Այն բժշկութիւնը տեղի կ'ունենայ բնութեան օրինաց մէկ զօրութեամբ , որ այսօր ծանօթ է , բայց եւ այնպէս քրիստոնէի մը աչաց առ-

ջեւ այն բժշկութիւնը ստէպ յայտնապէս գերբնական երեւոյթ մը կ'առնու այն պարագայից նկատմամբ որոնցմով նա տեղի ունեցաւ։ Միթէ հարկ կ'ըլլայ աստի հետեւցնել որ ամեն հրաշք կրնայ բացատրուիլ յօրինուածով (mécanisme) մը, որուն կանոնը ծանօթ ըլլայ կամ գտանելի։ ո՛չ անտարակոյս։ կասկածելի է որ կարելի ըլլայ երբեք բնական կերպով բացատրուիլ ուռեցքներու, անդամանելի վէրքերու մէկէն անհետացումը, եւ այսօրինակ ակտիւ բժշկութեանց դէպքերը շատ են ի վերստ։

Հակառակ գիտութեան բան մը չէ հաւատալը որ կրօնական հրաշից քանի մը արտաքոյ կարգի դէպքերն երբեք չգտնեն իրենց բացատրութիւնը։ Սակայն այս բանն արգելք մը չէ որ մէկը առանց նախապաշարեալ գաղափարներ ունենալու իւր գիտողութեան տակ ինկած եղելութիւնները չփնտռէ, չքննէ եւ լուծել չուզէ։ Այն հրաշքներն որ հիմա ի Լուրտ անգի կ'ունենան՝ Եկեղեցիէն հաստատուած չեն հրաշալի բնութիւն մը ունեցող գործոց պէս։ ասիկէ զատ Եկեղեցւոյ վարդապետութիւնները շատ յստակ եւ շատ ընդարձակ են յայսմ մասին։ կարի եռանդուն քրիստոնեայ եղող անձն մ'եւս իրաւունք ունի Զանալու հրաշալի նկատուած իրի մը բնական բացատրութիւնը գտնելու համար։

Բայց եւ այնպէս նմանօրինակ իրողութիւն մը կրնայ տեղի ունենալ վանապան կերպով եւ հանգամայն մէջ, եւ բանի մը պատճառը հարցնելը չբաւեր ստէպ անոր պատասխանը առնելու։

Տօքթօր Պուասսըրի գիտուն բժիշկը Լուրտի մէջ տեղի ունեցած այս բժշկութեանց վրայ, զորս շատ տարիներէ ի վեր կը քննէ, բաւական յօդուածներ կը խոստանայ գրել։

Երբեմն հիւանդ մը պիտի կրնար աւորջանալ ազդողութեամբ մը, յօրինուածոյ (mécanisme) դրութեան կը դիմէ գիտունը՝ հիւանդին անհանգստութեան յանկարծական աներեւութանալը բացատրելու համար։ — Բայց ինչո՞ւ համար առողջացումը ճիշդ այն վայրկեանին մէջ տեղի ունեցաւ, ինչո՞ւ համար միայն կրօնական թեւադրութիւնը կրցաւ ունենալ այդ արգասիքը։ — Հիւանդն եւ իրենները գէթ իրաւունք կ'ունենան այս գործիս մէջ իրենց հաւատքին մէկ վարձատրութիւնը տեսնելու։

Այս կրկին՝ րացատրութիւնքը հակասական չեն եւ բազմաթիւ գիպաց ալ կրնան յարմարցուիլ, եւ միւս կողմանէ չեն տկարացներ այն հաւատքն որով կը հաւատայ մարդ թէ կարելի են եւ կան այնպիսի առողջացումներ որք չպիտի կրնային տեղի ունենալ ո՛ր եւ իցէ բնական զօրութեամբ:

ԱՆՏՈՆ ԹՓՔԵԱՆ

ՊԱՏՐԻԱՐԲԱԿԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՇՆՈՐԶՄՈՒՆԲ

Պատրիարքական Առանձնաշնորհմունքն վերստին հաստատող եւ Գում-Գափուի եւ Ֆէնէրի Պատրիարքարանաց սեղ-դեալ Պաշտօնագրերն Պասկերի անցեալ թիւերուն մէջ հրատարակած էինք: Յայտնի էր որ սոյն Առանձնաշնորհմունքն ուրիշ Պատրիարքարաններ եւ Հասարակութիւններ եւս պիտի վայելէին: Արդ՝ Բ. Գումը առ ամենայն կոնսակալութիւնս ուղղեալ Պաշտօնական Նշաբերականաւ մը սոյն կարեւոր կէտը կը հաստատէ:

Ահաւասիկ Շրջաբերականի օրինակը.

Ընդ վէ էրմէնի բաթրիգլսանէլէրինին պա պէրաթը ալի հայիզ օլտուգլարը իմթիեազաթը մէզէլ պիեէնին մահֆուզիեէթինի թէէյերտէն վէ մէճլիսի մախսուսը վիւքէլանըն թէնսիալլէլ պիլիսթիզան շէրէֆսաւըր օլան իրատէի Սէնիյեէի հազրէթի Բատրիշահի մանթուզը ալիսինէ թէվֆիգան իթթիսազ օլունան մուգարրէրաթ 23 ճէմսպիւլ ախըրէ վէ 21 չապան սէնէ 308 թարիսլէրինտէ եազըլան իքի գըթա թահրիրաթը ումումիեէ իլէ թէպլիզ օլունմուշ իտի: Մուգարրէրաթը մէզքիւրէտէն ըհհապլիյնին մէվատտը հուգուգիեէ վէ ճէզալիյեէտէն տօլաեը ճէլլ վէ իսթինթազ վէ թէվգըֆլէրի վէ ինտէլ իգթիզա թանլիֆլէրի խուսուսլարընտա վէ ագուը նիքեահ վէ ֆէսիսի նիքեահտան միւլթէվլիլուտ նաֆազա տափալարընտա ըրաեէթ օլունմասը լազըմ կէլէն վէ թահրիրաթը ումումիեէի մէզքիւրէտէ թայեին օլունան ուսուլլն՝ միլէլի սայիրէի զայրը միւսլիմէեէ շումուլի թապիի օլտուղունտան, ահվալը միւմասիլէտէ ու-

սուլը մէզսուրէեէ թէվիգի մուամէլէ իտիւմէսի պիթթէն-
սիալ իճապ իտէն մահէլլէրէ թէալիզաթ իճրա գըլընմըչ օլ-
մաղլէ , անա կէօրէ իգթիզաի հալին իյֆասընա հիմմէթ օ-
լունմասը սիեագընտա չըգգա .

Ֆի , 23 շապան սէնէ 1308

Վէ Ֆի 21 մաւս սէնէ 1307

« ՀՈՍ ԵՄ, ՄԱՅՐ »

Ուանկ-Ոււէյ-Իյուէն՝ իւր մայրը կորսնցնելով՝ որ իրեն
միակ սիրականն էր , սգոյ երեք տարիները խրճիթի մը մէջ
անցուց , եւ առանձնութեան ժամանակն գործածեց ի պա-
տիւ իւր մօր տաղեր յօրինելով , որք իբրեւ զգացման և գո-
րովոյ օրինակներ կը յիշուին :

Իւր սգոյ երեք տարիներն անցնելով՝ իւր նախկին բնա-
կարանը վերադարձաւ , բայց հոն չմուտցաւ իւր որդիական
գուլթը :

Իւր մայրը միշտ մեծ վախ ցուցած էր սրտոռւմէն , եւ
երբ երկինք կը գոռային կը խնդրէր զաւկէն որ քովն
չզատուի :

Ուստի եւ նա հազիւ մօտալուտ փոթորիկ մը կը զգար ,
կը փութար կ'երթար մօր շիրմին քով , եւ անուշութեամբ
անոր կ'ըսէր , իբրեւ թէ կարենար լսել .

« Հոս եմ , մայր » :

(Զինեռենէ. ռուս անգլիական քաղցեանութեան)

ՅՈՒՄԱՍ ԹԵՐԶԵԱՆ

ՄԱՐՄՆԱՄԱՐԶ

Ի ՊԷՏՍ ԱՄԵՆԵՑՈՒՆ

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

Նախնի մի իմաստուն ասէր թէ մարդ երջանկութիւնն երբեմն շատ հեռուն կը խնդրէ մինչ մօտն ունի յաճախ զայն։ Այս՝ յայտնի ճշմարտութիւն է, եւ մարդկային ազգի ամենայն իղձերու եւս կը յարմարի։ Երկար պտոյտներ կ'ընենք մօտաւոր նպատակի ժամանեցու համար, եւ յետ բազում խուզարկութեանց մեր ձեռքին ներքեւ եղածը կը դռնենք։

Առողջութեան համար եւս այսպէս կը լինի։

Քանի՛ քանի՛ անձինք շարունակ բժիշկներու կը դիմեն եւ մեծաւ մասամբ դեղերով կը սնանին, մինչ դեղերը շատ անգամ թէ՛ սուղ եւ թէ՛ անօգուտ են։ Եթէ կանոնաւոր, չափաւոր եւ անընդհատ մարմնական կրթութեանց սովորին՝ այդ անպատեհութիւնը տեղի չունենար։

Ունինք ի մեզ ուժոյ սերմունք զոր անմչակ կը թողունք աճեցունելու եւ ի նոցանէ բարոյապէս եւ նիւթապէս օգտուելու։

Կարող ենք՝ եթէ կամիմք, աճեցունել մեր մարմնոյն շարժիչ զօրութիւնները, եւ այս՝ կարծուածին չափ դժուար բան չէ։

Մեր առաջարկած եղանակն արուեստական չէ, այլ բնական օրինաց վրայ հիմնեալ է. այդ եղանակին միջոցները նման են անոնց զոր բնութիւնը ի կիր արկանէ քաջառողջ մարմնոյ զարգացման եւ նորա պահպանութեան համար։ Այս է մարդկային մարմնոյ կազմակերպութեան համեմատ շարժմունք կատարել, առանց ո՛ր եւ իցէ գործիքի, զի գործիքը իւրաքանչիւր ոք ի բնէ ունի։ Սոյն եղանակը դիւրութիւն մ'ալ կ'ընծայէ, որ է ամենուրեք եւ աւուր ամեն ժամերուն կատարել շարժումները։

ԳԼՈՒԽ Ա.

Որպէս ըսինք, առանց գործիքի մարմնամարզով կարելի է անվտանգ մարդկային զօրութիւնը յաւելուլ յոյժ եւ մարմինը շարունակ քաջառողջ եւ ճկուն վիճակի մէջ պահել։ Այս կերպ կրթանք մարմնոյ ամեն մասերը կը զարգացունեն, զի մարդուս ամեն անդամները կարելի է թիւրեւ եւ ձգտել։

Մարմնամարզական կրթութեամբք զբաղած բժիշկներուն սկզբանց համեմատ

«Գլխոյ շարժումները կը զարգացունեն պարանոցին եւ ծոծրակին մկանքը։

«Ուսերուն շարժումներն առաջին կողերը կը բարձրացունեն եւ կրծից խորշը կ'ընդլայնեն։

«Բազկաց շարժումները կը շարժեն միանգամայն ամեն մկանքը որ միացեալ են կրծից խորշին շուրջը, եւ կը յաւելուն շնչառութեան զօրութիւնը, յորմէ կը հետեւի կրծից խորշին զարգացումը։

«Բազկաց բարձրանալովն եւ ձգտելով կրծից կողմնակի երեսները եւ կողից միջոցները կ'ընդլայնին։»

Յաւելունք եւս թէ,

Ա. Մարմնոյ մասանց թիւրեւովը յօդերը կը զօրանան եւ կը ճկին միանգամայն, որով մարդ դիւրաշարժ, արագաշարժ կը լինի եւ կրնայ ամեն դիրքի մէջ զուգակշուութիւնը պահել։

Բ. Մարմնոյ մասանց ձգտումն անդամները կը զարգացունէ եւ կարողութիւն կու տայ յոգնութեանց դիմանալու։

Գ. Այս շարժմանց բազումք յատկութիւն ունին մարմնոյ ամեն մասերը միանգամայն զարգացունելու։

ԳԼՈՒԽ Բ.

Սկսինք արդէ նշանակել պէտք եղած շարժումները զոր ամեն ոք կարող է իւր տան մէջ ընել առանց ո՛ր եւ իցէ անպատեհութեան։ Այս մարմնակրթանաց ձեւերն ընդհանրապէս կը յարմարին ամեն հասակի եւ երկուց սեռից միանգամայն։ Հարկ չէ յաւելուլ թէ ջերմի եւ տենդի մէջ դադրեցունելու է զայնս։

Պէտք է սովորիլ ամեն օր այս շարժումները կատարելու, կարելի եղածին չափ ի նմին ժամու եւ հանգիստէ առաջ, բայց այնպէս զի նէս ժամ միջոց լինի յետ կրթանաց եւ նախ քան զհանգիստ:

Շարժումներն սկսելէն յառաջ հանէ վրայէդ այն ամեն զգեստ որ փորդ՝ սլարանոցդ եւ լանջդ կրնայ նեղել:

Պէտք է առանց շտապի գործել եւ ուրեք ուրեք հանգչիլ. սակայն բոլոր ուժը տալու է:

Երբ ոք հազ չունենայ՝ հանգստեան միջոցներուն երկար ընչառութիւններ ընելու է:

Ի սկզբան չափաւոր թուով կատարելու է շարժումները եւ հետզհետէ, այսինքն իւրաքանչիւր օր աւելցունելու է այն քանակութեամբ զոր պիտի նշանակենք. սակայն, որպէս յամենայնի, զեղծումը վնասակար է. հարկ է գաղարիլ երբ ջղային շարունակ սաստիկ ցաւ զգացուի. բայց անվնաս կարելի է շարունակել եթէ յոգնութիւնը վայրկենական լինի եւ հանգստեան միջոցին անցնի:

ԱՌԱՋԻՆ ԿՐԹԱՆՔ

Դարձ գլխոյ յաջ եւ յահեակ

1. Երկու ձեռքդ մէջքիդ վրայ դիր: 2. Գլուխդ դարձուր յաջ, այնպէս զի կզակդ ձիւդ ուսիդ վրայ գայ: 3. Մի՛ եւ նոյն շարժումը ձախ կողմն ալ կատարէ:

Ի սկզբան 6 անգամ, յետոյ 8 անգամ, եւ յետոյ 10 անգամ կրկնէ այս շարժումը:

Իւրաքանչիւր շարժման համար նշանակեալ թիւերէն աւելի չըլլի:

ԵՐԿՐՈՐԴ ԿՐԹԱՆՔ

Թիւրումն գլխոյ յաջ եւ յահեակ

1. Գլուխդ կարելի եղածին չափ աջ կողմը ծռէ: 2. յետոյ՝ հակառակ կողմը:

Կրկնէ մի եւ նոյն շարժումը 6, 8, 10 անգամ:

Իւրաքանչիւր շարժումէ յետոյ պէտք չէ կենալ. որորումն անընդհատ պիտի շարունակուի: Ձեռքերդ ազդրներուդ վրայէն մի՛ հեռացուներ:

ԵՐՐՈՐԴ ԿՐԹԱՆՔ

Թիւրումն գլխոյ յաջ եւ ի թիկունս

1. Լանջքիդ վրայ ծռէ՛ գլուխդ . 2. վերցո՛ւր եւ ծռէ՛
ի թիկունս . ձեռքերդ ազդրներուդ վրայ :
Կրկնէ 6, 8, 10 անգամ :

ԶՈՐՐՈՐԴ ԿՐԹԱՆՔ

Գլխով շրջան

1. Գլխոյդ գագաթովն աջէն ձախ՝ կարելի եղածին չափ
լայն՝ շրջան մ'ըրէ . 2. նոյնը՝ հակառակ կողմը :
Կրկնէ իւրաքանչիւր շարժումը 5, 10, 15 անգամ : Զեռ-
քերդ ազդրներուդ վրայ բռնէ :
Վերոյիշեալ չորս կրթանաց վրայ հրահանգ . — Կրթանքի
ժամանակ մարմինդ անշարժ բռնէ :

ՀԻՆԴԵՐՈՐԴ ԿՐԹԱՆՔ

Դարձ մարմնոյ յաջ եւ յահեակ

1. Մարմնոյդ վերին մասովը բոլորչի շարժում մ'ըրէ աջ
կողմը՝ սրունքներդ անշարժ բռնելով . 2. նոյնը ձախ կողմը :
Կրկնէ 5, 10, 15 անգամ :

Շարայարեղի

ՅՈՎՀ. Վ. ԱՃԷՄԵԱՆ

ՈՒՂՂԵԼԻՔ

Պատկեր, թիւ 23, էջ 536, զՄեռնիդեայ անուան ծանոթ-
ութիւնը տե՛ս յէջ 537, եւ նոյն իջին Փայեսոն անուան
ծանոթութիւնը տե՛ս յէջ 536 :

Իսկ յէջ 537, տող 81, կարդա՛ այսպէս .

Ո՛հ երկընչիմ յահեղ զինուցն Արամազդայ՝ զորս ըզգացի,
եւ համարիմ մինչ որոտայն յանգութ շանթիցն հըրկէզ լի-
նիլ :

ԱՐՏՕՆԱՏԷՐ

ՅՈՎՍԷՓ ՇԷՀՐԵԱՆ

ՑԱՆԿ ՆԻՒԹՈՑ

էջ
1

Պատճառք Պատկեր Հանդիսիս :

Ս. ԳԻՐԻՔ ԵՒ ԵՐԿՐԱԽՈՍՈՒԹԻՒՆ

ԾԻՍԱԿԱՆ, ԿՈՆԴԱԿ, ՃԱՌ ԴԱՄԲԱՆԱԿԱՆ, ՔԱՐՈՋ

Մասեաց ազաւնին* :	6
Միլանի եկեղեցւոյն մէջ գտնուած յոյն ծիսից նշմարանք* :	9
Գործք Առաքելոյ եւ Պօղոսի Առաքելոյ առ Գա- ղատացիս թուղթն* :	25, 49
Աւետարանի ժամանակագրութիւնն : — Ներսէս Վղպոս . Մ . Անեմեան :	73, 97, 121, 169
Թուղթ Ս . Քաջանայապետին Լեւոն ԺԳԻ Առ Արք- եպիսկոպոսն Կողոնիոյ :	85
Կոնդակ Գերերջ . Սեփական Պետրոս Ժ . Կաթողիկոս- Պատրիարքի :	299
Համեմատական քննութիւն Ս . Յովհ . Ոսկերեքանի յոյն եւ Յակովբոս Առաքելոյն ասորի եւ այլ արեւելեան Պատարագամատոյցներու վրայ* :	318
Ճառ դամբանական ի սգալի մահ Գեր . Յովսէփ Վարդապետի Գրմշեկան . — Նոյն :	337, 361
Ներբողեան ի Ս . Սիրտն Յիսուսի . — Դեորգ Վղպոս . Թերզիպաշեան :	481, 505

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ՀՆԱԽՈՍՈՒԹԻՒՆ

Խաչատրայտ . — Հ . Սեր . Տերզիշեան : 350

ԻՄԱՏԱՍԻՐԱԿԱՆ, ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

Օրէնք 11
Անձնասպանութիւն՝ բարոյական տեսակէտով . —
Յարութիւն Ունձեան : 241, 265

- Մուլար ուսմանց եւ վարդապետութեանց ընկերու-
թեան վրայ ըրած ազգեցութիւնն . — Ներսէս
Վրդս . Մ . Ամենեան : 352
« Ոչ Աստուած , ոչ Տէր » . — Հ . Սեր . Տերվիշեան : 394 , 420
Գիտութիւնն եւ արդի նիւթակրօնութիւն . —
Յովն . Վրդս . Բօշաղեան : 515 , 553

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆՔ ՆԱԽՆԵԱՅ

- Պիսիդեայ իմաստասիրի Վեցօրեայ . — Հ . Գ . Վ . Ն . 23
Պիսիդեայ իմաստասիրի վարքն եւ իւր Վեցօրեայ
գրուածքին հայերէն թարգմանութիւնն եւ
ձեռագիրը . — Նոյն : 40
Նորին Վեցօրեայ . — Թարգմանորիւն նախնեաց : 43 , 153
Գրիգորիի Արշարունեայ Քորեպիսիօպոսի Մեկ-
նութիւն ընթերցուածոց . — Հրաս . Հ . Բար-
սեղ Չոսոյեան : 141 , 183 , 433 , 457
Մատենադարան Անտոնեան Միաբանութեան . —
Գրչապի համականի նախնեաց . — Հրաս . Նոյն : 217
Թուղթ Պրոկղի եպիսիօպոսի առ Սուրբն Սահակ
հայրապետ Հայոց եւ առ Սուրբն Մաթդոց .
— Հրաս . Նոյն : 219 , 271
Պատասխանի թղթոյն Պրոկղի երանելոյ ի Սահա-
կայ եւ ի Մաշտոցէ Սուրբ վարդապետացն Հա-
յոց . — Հրաս . Նոյն : 409
Թուղթ յԱկակայ եպիսիօպոսէ Մելիսեանացոյ առ
Սուրբն Սահակ , Հայոց հայրապետ . — Հրաս .
Նոյն : 529

ՀՆԱԽՍՈՒԹԻՒՆ ԱԶԳԱՅԻՆ

- « Զորս րս Պապեթի Բուս » չարականին յօրինողն
եւ անոր ճշգրիտ մեկնութիւնը . — Յովնանէս
Վրդս . Միսինեան : 385
Սրբոյն Աթանաքիոսեայ հայրապետի վրայ կարեւոր
դիտողութիւնք ազգային տեսակէտով . — Սա-
հակ Ծ . Վրդս . Համեան : 560

ՀԱՅԿԱՐԱՆԱԿԱՆ

Արդի հայերէնն նորոգութեան պէտք ունի. — Հ.	էջ
Սեր. Տերվիշեան :	17
« Մեռեալ է թէ ննջէ » գրաբարն. — Նոյն :	67
Ունի եւ իգական սեռ հայերէն լեզուին. — Հ.	
Ստեփաննոս Եագրձեան :	198

ԲԱՆԱՍԵՂՄՈՒԹԻՒՆ

Տանդէ. Մաքրարան. Երզ Ա. — Թարգմ. Հ. Դաւիթ Վրպս. Նազարեթեան :	13
Տանդէ. Մաքրարան. Երզ Բ. — Թարգմ. Նոյն :	32
Առ Ատող. — Թ. Թերզեան :	63
Պանդուխտ որդեակին. — Հ. Սեր. Տերվիշեան :	116
Ի Մահ գեռահաս փ. Աննայի. — Թ. Թերզեան :	117
Ուղերձ ի տօնի Ս. Հօրն մերոյ Գրիգորի Լուսաւորչի առ Ամեն. Սահմանոս Պետրոս Ժ. Ազարեան Կ. Պատրիարք. — Զարեհ Մաշխատեան :	140
Ի չքնաղ գիշերի. — Կարապետ Ա. Ոսկեան :	174
Զօնիք առ Սրբազան Քահանայապետն Լեւոն ԺԳ. եւ առ Գերերջ. Կաթողիկոսն Սահմանոս Պետրոս Ժ. — Պ. Յ. Գարոշիսեան :	193
Աղօթք երեկոյրին. — Թ. Թերզեան :	231
Աչնան հովեր. — Կարապետ Ա. Ոսկեան :	276
Տաղ ի յիսներորդ եօթներորդ տարեդարձի տեառնադրութեան Յիսուս Փրկիչ Մայր-Եկեղեցւոյ Ղալաթիոյ. — Հ. Արիստակես Գասպանիչ :	439
Ո՛ւր գնաս. — Շիրուր. — Ողջոյն հոգւոյ. — Ուշան. — Թարգմ. Կարապետ Գարազաշ :	449
Բաց պատուհանն. — Անձրեւոտ օրն. — Լօնկփեշո. — Թարգմ. Նոյն :	476
Ծիւրական ախտ. — Պրայեկոյ. — Թարգմ. Նոյն :	499
Առ ձիւն. — Վայրն հանգստեան. — Կարապետ Ա. Ոսկեան :	523
Արձագանգ մի Ռուսաց Ս. Նիկողայոսեան հիւանդանոցից ի Նիշան-Թաշ. — Պ. Հ. Աղաւեսեան :	531

Պորլիոսի Ովիդեայ Նասոնի Տխրականք. Գիրք Ա.	էջ
— Թարգմ. ի լատին ղնագրեն Յովհ. Վրդս.	
Միսմեան :	534
« Հոս եմ, մայր » . — Չիներենե ըստ անգլիական	
Թարգմ. Թ. Թերգեան :	572

ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ, ԳՐԱԴԱՏԱԿԱՆ

Յորելեան Գեր. Հ. Ղեւոնդ Վարդապետի Ալիշան .	91
Թուրքերէն . — Հ. Սեր. Տերվիշեան :	96
Սղաղբութիւն . — Յ. Վ. Աճեմեան :	108, 133
Արարերէն . — Նոյն :	157
Շահնամէ եւ Յիրտեւսի . — Նոյն :	246
Ճօրճ Պանգրոփդ . — Կարապետ Գարազաշ :	474
Մելէագր . — Նոյն :	499
Նոր գրուած մը Պուկկէի . Նոյն :	522

ՊԱՏՄԱԿԱՆ, ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ

Պորլիոս Կուռնելիոս Սկիպիոն * :	21
Ս. Խաչի գերեզմարութիւնն ի Պարսից եւ նորա ա-	
զատութիւնն ի ձեռն Հերակլ կայսեր յ'էրդ գա-	
րու . — Գեորգ Վրդս. Թերգիպաշեան :	55
Մարկոս Պ. Կատոն, համարակալն (քննադատն) * :	166
Կ. Սկիպիոն էմիլեանոս, կրտսերն * :	277
Հնկերական վիճակ ի Գերմանիա . — Ներսիս Վրդս.	
Մ. Աճեմեան	425
Վարք եւ գործք Նեւոտնի . — Յովհ. Վրդս Բօ-	
շաղեան :	441, 539

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ

Դպրոցական բարեփոխութեանց խնդիր ի Գերմա-	
նիա :	100
Դպրոցական խնդիրն յԱւստրիա . — Անտոն Թօփ-	
ճեան :	228
Նախնի դպրոցական կեանքն . — Ներսիս Վրդս. Մ.	
Աճեմեան :	428
Մարմամարդ ի սէտս ամենեցուն . — Յ. Վ. Ա-	
ճեմեան :	573

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ

Յիսուսի Քրիստոսի չարչարանաց խորհուրդը ներկայացուած յՕպէր-Ամմէրկաւ . — Յովն . Վրպս . Միսսֆանս :	էշ 228
--	-----------

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ, ՎԻՃԱԿԱԳՐԱԿԱՆ

Հելկօլանտ . — Ծաղիկեան	234
Գերմանական բողոքականութեան վիճակը . — Յովն . Վրպս . Բօշաղեան :	380
Հայեաց մը Վենետիկոյ վրայ . — Յարութիւն Ունձեան :	501
Պայքար ազանց յԱւստրիա-Ունկարիա . — Հ. Մեսրոպ Ծ . Վ . Ծաղիկեան :	549
Կաթողիկէութիւնն յԱնգղիա . — Յովն . Վրպս . Բօշաղեան :	552, 566

ԲՆՍՊԱՏՄԱԿԱՆ, ԵՐԿՐԱՔԱՆԱԿԱՆ

Քնէարկութիւն (Hypnotisme) . — Գեորգ Վրպս . Թերզիպաշեան :	124, 176, 257, 328, 357
Ի՞նչ է ցաւն . — Նոյն :	162
Պընձի դարուն թուականը եւ տեւողութիւնը . — Անսոն Թօփանեան :	254
Տարվին եւ մարդ . — Յարութիւն Ունձեան :	414
Բնական պատմութեան մի ծրագիրն . — Ներսէս Վրպս . Մ . Աճեմեան :	451
Հրաշալի բժշկութիւնք եւ գիտութիւն . — Անսոն Թօփանեան :	568

ԱՍՏԵՂԱԳԻՏԱԿԱՆ, ՈՒՍՈՂԱԿԱՆ

Երկրագնացոյս շարժումը եւ օրուան տեւողութիւնը * :	22
Բաժանումն ժամանակի եւ պատճառք տարբերութեան հին եւ նոր տոմարաց . — Հ. Ե . Չ :	464
Տոմարի խնդիրն * :	494

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Գործաւորական միջազգային ժողով ի Պերլին . — Գեորգ Վրպս . Թերզիպաշեան :	80
---	----

Աշխատութիւն՝ տնտեսագիտական եւ բարոյական տեսակէտով. — Յարութիւն Ունձեան :	էջ 303
Պատմական ծանօթութիւն քաղաքական տնտեսագիտութեան վրայ. — Նոյն .	525

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Ս . Ծննդեան հրեշտակը . — Յովհ . Վրպս . Միսնձեան :	398
---	-----

ՈՒՂԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆ

Ճանապարհորդութիւն ի Զահան գաւառ . (Մայիս , 1883) . — Սահակ Յ . Վ . Հաճեան :	103 , 131 , 145 , 210 :
---	-------------------------

ԻՐԱՒԱՆՈՇԱԿԱՆ

Պատրիարքարանց առանձնաշնորհներով . — Բուսբաթրիգխանէսի իմթիյազաթը :	289
Առանձնաշնորհանց խնդիր . — Բ . Դրան պատասխանը :	295
Էրմէնի բաթրիգխանէսի իմթիյազաթը	313
Պաշտօնագիր առաքեալ ի դիմաց Արդարութեան եւ Կրօնից Նախարարութեան առ Պատրիարքարան Յունաց՝ Պատրիարքական առանձնաշնորհմանց խնդրոյ մասին :	372
Յունական գործեր . — Պաշտօնագիր Բ . Դրան :	375
Հանրագիր Հայ երեւելեաց առ Վեհ . Սուլթանն :	378
Եպարքոսական վերջին թղթերէն յղեալ ի ձեռն Արդարութեան եւ Կրօնից Նախարարութեան ի Պատրիարքարանն Յունաց առանձնաշնորհմանց խնդրոյն նկատմամբ :	490
Նոյն թղթերէն հայերէն թարգմանութիւնը :	511
Առանձնաշնորհմունք Բ . Դրան առանձին չրջաբերականաւ ընդհանուր Քրիստոնեայ Պատրիարքարանաց	571

ԳԻՏԱԿԱՆ , ՄԱՆՐԱԼՈՒԻ

Ասիոյ ազգահամարը . — Ախտաբանական :	72
Ապաքինութեան դարման , կամ առողջապահութիւն . — Հսկայական ձեռնարկութիւն մը :	120

ի Ճաբոն նոր հրաբուլիս մը :	168
Հեռաւորութիւն հաշուելու եղանակներ : Քայլով , տեսութեամբ , հնչումով հեռաւորութիւն չա- փել : — Աշխարհագրութիւն : — Կառուած չան խածուածքի դարման մը : — Գնչուներու ազգահամարը :	188
Գրպանի աշխարհագրութիւն : — Լսողական Դաւո- նութիւն :	215
Լերանց խոնարհումը կամ կքումը . — Անզգայարար դեղերու գործածութիւն :	240
Ջեռացումն (caléfaction) կամ Լէյտէն փրօսթի ե- րեւութին ապացուցումն :	280
Սուղարկութիւն ի հարաւային բեւեռ . — Ծովու խորոց կոհակներն . — Անմոռաբութիւն . — Թղթադրոշմ . — Կաթնլիկութիւնն ի Ճաբոնիա . — Տղայոց աչքերը . — Միտափայտի երկերիւր- ամեակը . — Տարիք Վեհապետաց . — Ուղղա- նիչ համայնականք . — Բանրեր սղանիք . — Թաարոնաձայն . — Բժշկաց դեղագիրք . — Մա- հապայքար . — Մահական վիճակագրութիւն :	282
Հասոյթ ծաւալման Հաւատոյ ընկերութեան ի Լիոն :	312
Արբեցողութեան դէմ դարման . — Թրքական գրա- կանութիւն . — Կայծակի տարօրինակ արգասիք :	334
Նոր եւ անլուր վարդապետութիւն մի . — Բողոքա- կանութիւնն ի Հնդկիս :	383
Ոչխարաբուծութեան ազդեցութիւնն խաշանց բուր- դին վրայ :	407
Նորակառոյց հոյակապ Կաթողիկէ եկեղեցի մի ի Գէմսլրիճ :	479
Տիեզերական տաճար մի . — Շոգեկառքի մէջ եկեղե- ցի մի . — Կաթողիկէ կրօնքն ի Հոլանտա :	479
Գարեջուր խմողներու ազդարարութիւն .	504
Հիւժախտի դարմանումը :	528

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՔ

ՖԻՆԱՆՍԻ ՆԵՖԻՍԻ ԹԱՐԻԽԻ ՄԵՏԵԼԻ

Մէքթէպի ֆինանսի նէֆիսէի շահանէտէ թէտրիս ի-
տիլմիշ օլան տէրպէրանէ միւթէշէքքիլ տիր .

Միւլէլիֆի

ՏԻՎԱՆԻ ՄՈՒՀԱՍԷՊԱԹ ՄԻՒՏՏԱՆԻ ՈՒՄՈՒՄԻՍԻ

ՍԱԳԸԶԼԸ ՕՀԱՆՆԷՍ

ԻՍԹԱՆՊՈԼ

Կարապէտ Մարպապար. Պապը Ալի հասէսիմէ

ՍԱՀԻՊԻ, ԳԻԹԱՊՃԸ ԿԱՐԱՊԵՏ

1308

ՖՐԱՆՍԸԶԱՏԱՆ ԹԻՒՐԲԷՅԷ ԸՍԹԸԼԱՀԱԹ ԼՈՒՂԵԹԻ

ԷՍԷՐԻ

ԱՆՏՅՆ Պ. ԲԸՆԿԸՐ ՎԷ ԳՐԻԳՈՐ ՄԻՆԱՊԵԱՆ

Հաֆթատա պիր քէրրէ մէվգըն ինթիշարէ վազ' օլուն-
մագտա օլան պէհէր ճիւղիւ ալթմըշ բարայա ֆիւրուլթ օ-
լունույօր : Ապօնըման պէտէլի ալթմըշ զուրուշ օլուպ , օ-
թուզունճու ճիւղիւն նէշրինտէն սօնրա ապօնէ գապուլ օ-
լունմայաճագ տըր :

Ըսթըլահաթ լուղէթի պաշըճա քէօմրիւ պաշընտա Օ-
հաննէս էֆէնտինին քիւթիւպխանէսինտէ , վէ Սուլթան
Համամընտա Զարգարեան էֆէնտինին մագապարնտա , վէ
Պէյ օլլունտա Բարատիս էֆէնտինին քիւթիւպխանէսինտէ
սաթըլմագտա օլուպ , մահալլի մէգքիւրէտէն ապօնըման
տախի գապուլ օլունուր :

Ըսթըլահաթ լուղէթինին եիրմի սէքիլինճի ճիւղիւ նէշր
օլունմուշ տըր :

Ըսթըլահաթ լուղէթի Տէրիսատէթտէ Սուլթան Հա-
մամընտա , Գարեգին Պաղտատլեան էֆէնտինին Մաթպաա-
սընտա թապ' օլունմագտա տըր :

Պատկեր ստանձնինք օր մի անգամ կը հրատարակուի :
Բաժանորդագրութեան տարեկան գինն է Կ. Պօլսոյ հա-
մար 40 դանեկան , իսկ գաւառաց եւ օտար երկիրներու հա-
մար 50 դանեկան , բոլորսարի ծախսը ի միասին հաշուելով :

Իւրաքանչիւր թիւ 2 դանեկան է :

Պատկերի խմբագրատունն է ի Բերա , Նէշիլ փողոց ,
Թիւ 1 , ուր պէժք է դիմել բաժանորդագրութեան եւ թերթին
վերաբերեալ այլ ամենայն խնդրոց համար :

